

خلاصه طرح « تحلیل محتوای کیفی نشریات دانشجویی سال ۱۳۹۷ دانشگاه فردوسی مشهد »

تدوینگران طرح: جناب آقای دکتر مهرام - سرکار خانم ملیحه تابعی - جناب آقای احمد موسمی

بررسی نشریات دانشجویی، روشی دقیق، صحیح و کم هزینه برای شناخت و ارزیابی وضعیت موجود دانشگاه‌ها و برنامه، گرایش، رویکرد و مقاصد اشخاص حقیقی و حقوقی فعال دانشجویی و میزان اثر پذیری از احزاب و گروه‌های خارج از دانشگاه و تأثیر گذاری بر آن احزاب و گروه‌ها می‌باشد. بنابراین دستیابی به این شناخت، برای تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران آموزش عالی کشور، مهم و لازم خواهد بود و این پژوهش باهدف دستیابی به این شناخت و فهم صحیح اجرا خواهد شد. از این رو این پژوهش با در نظر داشتن این وظیفه خطیر، درصدد فهم محتوای نشریات دانشجویی دانشگاه فردوسی که در سال ۱۳۹۷ چاپ شده‌اند می‌باشد. از این رو سعی بر آن شد با توجه به محدودی‌های زمانی و مالی، و همچنین با توجه به وقایع و اتفاقات اثرگذار سال ۹۷، حوزه‌ها و مفاهیم مورد نظر شناسایی و سپس لایه‌ها و ابعاد این مفاهیم واکاوی و مورد بررسی قرار بگیرد.

در کنار این بخش از ارزیابی لزوم تصحیح آیین نامه نشریات دانشجویی نیز مورد توجه مدیریت فرهنگی دانشگاه فردوسی مشهد قرار گرفته است. در مورد وضعیت نشریات دانشجویی مشکلاتی وجود دارد که با اصلاح آئین‌نامه این مشکلات برطرف می‌شود. همچنین تدوین شیوه نامه اجرایی پیشنهادی نشریات دانشجویی می‌تواند در رفع مشکلات و ابهامات پیش رو دانشجویان فعال اثرگذار خواهد بود.

در بخش اول یافته‌ها که بیشتر مربوط به شناسنامه نشریات بود به تحلیل کمی و آماری در دو بُعد شاخص‌های نشریه محور (با مفاهیمی چون نام نشریه، نوع مجوز، فراوانی چاپ، قطع نشریات، تعداد صفحات، کیفیت نشریات، گرایش سیاسی، وابستگی نشریه به تشکل‌ها، زمینه فعالیت نشریات) و شاخص‌های نویسنده محور (با مفاهیمی چون جنسیت مدیر مسوول، جنسیت نویسندگان، نوع نویسندگان، رشته تحصیلی نویسندگان، تعداد اعضای هیأت تحریریه) پرداخته شد. در این بخش با توجه به طرح انجام شده سال قبل، و همچنین آمار موجود فرایند مقایسه ای در این بخش‌ها صورت گرفت که روندهای رو به رشد و یا افول شناسایی گردید. این یافته‌ها به ارائه شمای کلی نشریات و وضعیت صوری و کمی آنها کمک می‌کند. در ادامه جهت تحلیل محتوای کیفی مطالب، طبق مفاهیم مورد توافق با مدیر فرهنگی و فعالیت‌های داوطلبانه دو شاخص کلی استخراج گردید. شاخص فرهنگی و اجتماعی با مفاهیمی چون مباحث هویتی، مباحث جنسیتی، تهاجم فرهنگی، محیط زیست، فضای مجازی، مطالبات دانشجویی، تربیت جنسی کودکان و سینما و تلویزیون مورد بررسی قرار گرفت.

به طور کلی از ۱۳۶۸ کد احصاء شده در تحلیل محتوای نشریات سال ۱۳۹۷، ۸۹۴ کد مربوط به شاخص اجتماعی - فرهنگی بوده است. در این بین مطالبات دانشجویی با آمار قابل توجهی از تأکید و تکرار در ابعاد مختلف روبرو است. تأکید بر مطالبات دانشجویان از دانشگاه به عنوان یکی از شاخص‌ترین مفاهیم مندرج در نشریات، از سوی نویسندگان با گرایش‌های متفاوت سیاسی نشانی بر اهمیت این موضوع و مطالبه عمومی قشر دانشجو پیرامون پیگیری و رفع موارد مربوط به دانشجویان است. بعد از آن مباحث جنسیتی با آمار قابل ملاحظه ای به دلیل اتفاقاتی مانند معضلات مربوط به دوچرخه‌سواری دختران دانشجو، دختران خیابان انقلاب و حجاب اجباری و ... محملی برای بیان مجدد مطالبات جنسیتی دانشجویان از دانشگاه و جامعه بود. بعد از آن بحث محیط زیست و بحران‌های معطوف به آن، همراه با تأکید بر سیاست‌گذاری‌های غلط و مدیریت صحیح این حوزه دغدغه دانشجویان بوده است.

شاخص اقتصادی و سیاسی با مفاهیمی چون نقد به دولت/ حمایت از عملکرد دولت، عدالت و نابرابری، مباحث اقتصادی، سیاست خارجی و حصر سیاسی شناسایی شد که با ۴۷۴ کد دسته بندی گردید.

از آنجایی که یکی از کارکردهای نشریات دانشجویی تبلیغ به منظور نشر دانش و آگاهی‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و نشر ارزش‌ها و سجایای اخلاقی است، در این راستا نشریات دانشجویی به ساخت‌های سیاسی و گرایش‌های جناحی خود در این برهه از زمان، به نقد و حمایت از عملکرد دولت از طریق نشریات پرداختند که البته نقد به دولت در زمینه‌های مختلف و متعدد بیشترین حجم از مطالب را در این مضمون به خود اختصاص داده است. این مفهوم در شاخص اقتصادی و سیاسی از نظر تکرار و اهمیت در مرتبه اول قرار گرفت. مبحث سیاست خارجی اعم از موضوع توافق هسته‌ای، رابطه با آمریکا، تحریم و انرژی هسته‌ای نیز به دلیل اقدامات رییس جمهور آمریکا، بارها مورد بحث و بررسی قرار گرفت. اقدام ترامپ در خروج از برجام و همچنین ایجاد فشار از طریق اعمال تحریم‌های متعدد از جمله علل پرداختن دانشجویان به مباحث سیاست خارجی در مقیاس وسیع تر است.

کاربست یافته‌های پژوهشی یکی از مفاهیم بسیار مهم در مدیریت پژوهشی است و بی‌توجهی به آن موجب بی‌ثمر ماندن تلاش‌های پژوهشی می‌شود. در واقع می‌توان گفت که مهمترین هدف از انجام تحقیقات، استفاده از یافته‌های تحقیقاتی در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری است. لذا عدم استفاده از یافته‌های پژوهشی به نوعی به منزله اتلاف منابع صرف شده برای این گونه تحقیقات خواهد بود. برخی از یافته‌ها قابلیت کاربرد مستقیم دارند و برخی دیگر را صرفاً می‌توان اشاعه داد و امیدوار بود که موجب افزایش دانش و مهارت و تغییر نگرش مخاطبان و تأثیرگذاری از یافته‌ها در تصمیم‌گیری‌های آن‌ها خواهد شد. به طور کلی بین یافته‌ها و موارد دیگری محل تأمل است که از آنجایی که در قالب شاخص‌های مورد بررسی نمی‌گنجد به صورت کلی به آن اشاره می‌شود:

۱. از جمله مهمترین قابلیت‌های ایجاد شده در مدیریت فرهنگی دانشگاه فردوسی مشهد وجود نشریات مختص به گروه‌ها و سلايق مختلف است. از جمله این موارد می‌توان به نشریات ایران دخت، حوا و زن روز (نشریات مربوط به زنان)؛ نشریات النصر، الزملاء، بین‌الملل، هفت (به زبان فرانسه، انگلیسی، روسی و عربی)، نشریات علمی- تخصصی مانند تاریخ پژوهی متعلق به انجمن علمی گروه تاریخ. وجود سیاست تنوع‌پروری و چند جانبه‌نگری در نشریات یکی از نکات قابل بررسی و تأمل است. از طرف دیگر وجود نشریات متفاوت و گوناگون به اسامی مختلف، و همچنین نظم در چاپ این نشریات این نوید را می‌دهد که میزان مشارکت و فعالیت دانشجویان در قالب نشریات بسیار زیاد و مفید فایده است.

۲. یکی از مهم ترین موارد در بررسی نشریات سال ۱۳۹۷، وجود یک نشریه تخصصی برای مهاجرین افغان بود به نام نشریه آریانا. استفاده از دانشجویان افغانی در تمامی بخش‌های این نشریه به عنوان نویسنده کمک زیادی به از بین رفتن حس تبعیض و نابرابری اجتماعی این قشر می‌کند که طی سالیان دراز در افغان‌های ساکن در شهر مشهد ریشه دوانده است.

۳. همچنین در بعضی نشریات شاهد همکاری دانشجویان غیرایرانی بودیم مانند آتلیه آزاد و مقاله یک دانشجوی عرب. شاید اختصاص دادن یک صفحه در هر نشریه به دانشجویان مهاجر، چه به زبان اصلی خودشان و چه به زبان فارسی (که البته بهترین حالت وجود مطلب با زبان خود و ترجمه فارسی آن است)؛ به نظر مفید فایده است که هم روحیه مشارکت بین المللی دانشجویان را تقویت می‌کند، هم احساس غربت و نادیده انگاشتن آنان کم‌رنگ می‌شود و هم دانشجویان می‌توانند از علم و دانش آن‌ها استفاده کنند و همچنین محکی است برای مقایسه دانشجویان فردوسی با دانشجویانی که از سایر کشورها آمده‌اند.

۴. وجود نشریات تخصصی قوی به تناسب رشته‌ها و انجمن‌های علمی یکی دیگر از امتیازات نشریات دانشگاه فردوسی است. این نشریات هدفمندانه و مطابق با علم روز در راستای رشته تخصصی خود پیش می‌روند و نیازهای دانشجویان را درباره رشته مورد نظر مطرح می‌کنند. از جمله می‌توان به نشریاتی مانند ارغنون، آوای فطرت، سیاست‌نامه، افق، نگرش جغرافیایی، جامعه پژوهی و ... اشاره نمود. البته با توجه به افزایش

تعداد عناوین نشریات در سال ۹۷ متأسفانه به تعداد نشریه های معتبر و قابل استناد علمی مانند تاریخ پژوهی اضافه نشده است و همان چند نشریه تخصصی گذشته همچنان با قدرت به چاپ مطالب مفید خود ادامه می دهند.

۵. وجود برخی از نشریات تخصصی در زمینه های عمومی تری مانند فضای مجازی و بازی های رایانه ای از نقاط قوت نشریات امسال است. نشریه گیم آور، نشریه ای با کیفیت بالا و صفحات تمام رنگی و توضیحات کامل در این بخش بوده است که مطمئناً مخاطبان زیادی بین دانشجویان دارد چرا که دانشجویان زمان زیادی از خود را صرف این بازی ها می گذرانند. اما این نشریه در شماره های بعدی خود کاملاً سیاه و سفید چاپ شده ایت و این امر نشان از کمبود بودجه است.

۶. نشریات با زمینه فعالیت فرهنگی- سیاسی و اجتماعی محملی برای تبادل نظرات و عقاید دانشجویان هستند. برای افزایش آگاهی روز جامعه حمایت از این نوع نشریات- چه از نظر مالی و چه روانی- استعدادهای بالقوه دانشجویان و میزان بروز و ظهور عقاید و نظرات آنها را درباره مسائل روز بالفعل می سازد، لذا حمایت بیشتر مادی و معنوی از این نشریات پیشنهاد می گردد. به عنوان مثال نشریه وقایع اتفاقیه، سیاست نامه، مکث، سلام و ... نشریه هایی است پخته با قلم های روان و دلنشین که در آن به تمامی مسائل روز جامعه در عرصه های اقتصادی، سیاسی، ادبی، فرهنگی و هنری پرداخته می شود. وجود شاهد مثال هایی از این نشریه در تمامی شاخص های فرهنگی و اجتماعی سیاسی و اقتصادی این پژوهش تأیید این مدعا است که کیفیت چاپ بهتری را می طلبد.

۷. تعداد نشریه ها با قدمت و سبقه طولانی و همچنین تیراژ قابل توجه بسیار کم است. از آنجایی که بالا بودن تیراژ یک نشریه و سابقه چاپ آن می تواند یکی از ملاک های اصالت و پرطرفدار بودن- و البته شاید هم توجه خاص به آن نشریه- آن داشته باشد، وجود تعداد کمی از این نشریات قابل رصد و پیگیری است. نشریاتی مانند آئینه، گفتمان، تاریخ پژوهی، سلام و وقایع با داشتن شماره چاپ بالای ۸۰ از جمله این موارد است. ۸. بین مدیر مسوول، سردبیر، صاحب امتیاز و همچنین هیأت تحریریه در هر نشریه تفاوت وجود دارد، به عبارتی مدیر مسوول نشریه نمی تواند صاحب امتیاز و یا سردبیر همان نشریه باشد. این موضوع بر گسترده دایره حضور دانشجویان افزوده و میزان مشارکت آن ها را افزایش می دهد. ۹. یکی از مهم ترین نکات قابل تأمل و قابل تأکید مشارکت دختران در چهارچوب نشریات است. آمارهای مورد بررسی نشان از مشارکت ۴۳ درصدی دانشجویان دختر در نویسندگی مقالات دارد که با توجه به آمار سال گذشته کاهش این مشارکت کاملاً واضح است. این کاهش نه تنها در بعد نویسندگان بلکه در بخش اعضای هیأت تحریریه و همچنین جنسیت مدیران مسوول به چشم می خورد. جدول زیر با وضوح بیشتری این موضوع را نشان می دهد.

جدول. مقایسه اجنسییت نویسندگان، اعضای هیأت تحریریه و مدیران مسوول سال ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷

	مدیر مسوول		جنسیت نویسندگان		اعضای هیأت تحریریه	
	سال ۹۶	سال ۹۷	سال ۹۶	سال ۹۷	سال ۹۶	سال ۹۷
زن	۴۲	۲۹	۴۹	۴۳	۵۲	۴۳
مرد	۵۸	۷۱	۵۱	۵۷	۴۸	۵۷
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

همچنان که جدول فوق روشن می سازد دامنه حضور و مشارکت دانشجویان دختر در سه بعد مدیر مسوولی، عضو هیأت تحریریه و نویسندگی مطالب به طرز چشمگیری در سال ۹۷ کاهش یافته است. این اتفاق نمی تواند امری فردی تلقی گردد و باید رد پای سیاست ها و ساختارهایی که این فرایند را ایجاد

کرده اند شناسایی گردد. به رغم حضور پررنگ دانشجویان دختر در دانشگاه در همه رشته ها و مقاطع تحصیلی، کاهش مشارکت نشریاتی در فاصله یک سال قابل تأمل است.

۱۰. فضای طنز در نشریات به طرز محسوسی کم رنگ است، از آنجایی که یکی دیگر از کارکردهای نشریات، پر کردن اوقات فراغت و کمک به توسعه فرهنگی و رشد اجتماعی جامعه است می توان در قالب طنز به مسائل متعدد پرداخت تا علاوه بر توسعه فرهنگی و اجتماعی، زنگ تفریحی برای دانشجویان نیز ایجاد نمود. توجه بیشتر به طنز در محیط رسمی و کاملاً علمی دانشگاه خالی از فایده نیست. پیشنهاد می گردد نشریاتی که قدرت دانشجویان در طنزپردازی و خلاقیت آنان را برمی انگیزند بصورت هفته نامه یا روزنامه چاپ شوند تا هم زنگ تفریحی برای اوقات فراغت دانشجویان باشند و هم در این فضای پر از ناامیدی و نگرانی و پریشان حالی جامعه، بهانه ای باشد برای تقویت حال جوانان.

۱۱. یکی از موضوعات چشمگیر در بررسی نشریات در سال ۹۷، توجه تمام نشریات به مقوله هنر، سینما و تلویزیون چه در قالب متنوع و چه تصاویر است. می توان ادعا نمود که تمام نشریات تخصصی، غیرتخصصی، طنز، اجتماعی و .. (با رویکردهای سیاسی و علمی متفاوت)؛ حداقل یک صفحه از نشریه خود را به معرفی و یا نقد فیلم و کتاب در حوزه مورد بررسی خود اختصاص داده اند. گویی زبان هنر به عنوان یکی از زبان های موثر بر قشر دانشجو شناخته شده است. در بررسی جهت گیری های فکری دانشجویان نیز مباحث هنری درصد قابل قبولی را به خود اختصاص داده است و پیش بینی می شود این نوع جهت گیری در آینده بیشتر و گسترده تر گردد. در نشریاتی که مسایل اجتماعی در آنها بیشتر مورد بررسی قرار می گیرد، نقد تلویزیون بسیار پررنگ و قابل توجه بود. معرفی یک کارگردان و آثارش، نقد سینمای ایران، معرفی و نقد فیلم های روز روی پرده سینما، معرفی بهترین فیلم های سینمای جهان و ... نقد کارکرد تلویزیون، سریال ها و نقد محتوایی تلویزیون از جمله مواردی بود که در نشریات به آنها پرداخته شده است.

برخی از نشریات با وجود داشتن محتوای بسیار دقیق و جذاب، از نظر ظاهر و کیفیت چاپ در وضعیت مطلوبی نیستند کما اینکه با همین وضعیت نظم در چاپ را حفظ کرده اند و مطالب بسیار قابل قبول و جذابی را چاپ کرده اند که در هنگام مطالعه آن ها می توان روح کاملاً علمی و تحقیقی و آگاه دانشجویان را حس کرد و داوری کرد که از نظر مضمون در رده بسیار بالایی قرار دارند. همچنین برخی از تشکلهای خاص تنها با هدف به دست آوردن رأی برای شرکت در انتخابات اعضاء دانشجویی کمیته ناظر بر نشریات، اقدام به دریافت مجوز و انتشار تنها یک شماره با پایین ترین کیفیت ممکن کرده اند که نمونه های آن را در نشریاتی مانند انصار و جهاد می توان مشاهده کرد. رشد این دسته از نشریات تک برگی به دلیل وجود اشتباهات آیین نامه ای لطمه بزرگی برای سیاست گذاری های نشریاتی و کیفیت نشریات است. در مجموع ۲۱۳ شماره متمایز تحت ۱۱۱ عنوان نشریه در سال ۱۳۹۷ به چاپ رسیده است. این آمار در سال ۱۳۹۶ شامل ۷۴ عنوان نشریه و ۱۶۳ شماره چاپ شده بوده است.

جدول. مقایسه تعداد عناوین و شماره های چاپ شده و تعداد صفحات نشریات دانشجویی در سال ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷

تعداد کل صفحات	تعداد شماره های چاپ شده	تعداد عناوین نشریات	
۴۴۱۷	۱۶۳	۷۴	سال ۱۳۹۶
۴۶۳۵	۲۱۳	۱۱۱	سال ۱۳۹۷

جدول فوق نشان می دهد به رغم افزایش تعداد عناوین و به تبع آن تعداد شماره های چاپ شده، در صفحات نشریات افزایش متناسبی ایجاد نشده است که این امر نشان دهنده کاهش تعداد صفحات در چاپ هر عنوان نشریه و همچنین تعداد زیاد نشریات تک برگی است.

۱۲. یکی از نکات ضعف در نشریات دادن مجوزهای متعدد به یک تشکل و یا انجمن علمی است. مطالعه نشریات این موضوع را روشن ساخت که یکی از دلایل ضعف برخی نشریات می‌تواند تعدد آن در یک تشکل باشد. عدم وجود خلاقیت، ابداع تازه در این دست از نشریات و محتوای ضعیف و گاهاً مشابه و یکسان از جمله این موارد است. لذا پیشنهاد می‌گردد محدودیت‌هایی را در اعطاء جواز چاپ نشریه برای هر تشکل و یا نهاد در نظر گرفته شود تا شاهد این گونه کیفیت‌های ضعیف و ناتوانی نباشیم.

۱۳. نقد به دولت و عملکرد آن به بارزترین شکل ممکن چه در محتوای مطالب و چه در تصاویر و عکس‌های چاپ شده قابل رصد و توجه است. ارزیابی انتقادهای اقدامات دولت به بهانه‌ها و در ابعاد مختلف چه در نشریات دانشجویی با گرایش‌های سیاسی متفاوت و چه در نشریات مستقل نشانی از آزادی بیان و باز شدن فضای نقد است.

۱۴. انتخاب تصاویر مرتبط با موضوعات مورد بحث و بررسی یکی از مهم‌ترین یافته‌های بدست آمده در این پژوهش است. تقریباً نزدیک به ۸۰ درصد نشریات از تصاویر بسیار آگاهانه و قابل تأمل جهت چاپ جلد استفاده می‌کنند. انتخاب و یا خلق این تصاویر به گونه‌ای است که زمان قابل تأملی خواننده را درگیر فهم موضوع و خلاقیت ارائه شده می‌سازد.

۱۵. به طور کلی نشریات محملی برای تبادل نظرات و عقاید، ارائه مطالبات و خواسته‌ها، نقدها و حمایت‌های دانشجویان از جامعه، کمک‌ها و راهنمایی‌های آن‌ها به اقشار دیگر و ... را بازتاب می‌دهد. یکی از نکاتی که به صورت ضمنی می‌توان به آن اشاره نمود وجود نشریات با محتوا و اثرگذاری ناچیز است. بخش قابل توجهی از مطالب مندرج در این نشریات به جای آن که تولید خود نشریه باشد برگرفته از سایر منابع و مجاری اطلاعاتی و به ویژه منابع اینترنتی هست که صحت این مطالب نیز جای بحث و تأمل دارد. دوم این که، به دلیل نگاه اتمیستی و ذره‌گرایانه این دسته از دانشجویان و ضعف در آشنایی با مسائل و موضوعات ملی در ابعاد گوناگون، اغلب به جای نگاه چند جانبه‌گرا، تلفیقی، کل‌گرا و ادغامی و قرار دادن مسائل و موضوعات محلی در بطن موضوعات ملی، دچار نوعی محلی‌گرایی و محلی‌نگری گردیده و دانسته یا ندانسته با برجسته ساختن مسائل محلی نوعی نگاه تقابلی نسبت به موضوعات ملی و عام را ترویج و تقویت نموده‌اند. بنابراین توصیه می‌شود علاوه بر برگزاری کارگاه‌های تخصصی در حوزه‌های روزنامه‌نگاری، تاریخی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی؛ از اساتید علوم انسانی به عنوان مشاور و استاد راهنمای نشریات، با حفظ استقلال در جهت‌گیری‌های فکری و عملی نشریات، استفاده شود.